

Epämääräinen Venäjä-osaaminen

■ Virpi Kaisto

Venäjä-osaamisen käsite ilmaantui kielenkäyttöömme 1990-luvun puolivälissä. Neuvostoliiton hajottua ja Venäjän siirryttyä uuteen yhteiskuntajärjestelmään valtakunnan tasolla syntyi huoli Venäjä-osaamisen riittämättömydestä ja Venäjä-osaajien puutteesta. Käsite on ollut käytössä nyt reilun vuosikymmenen ajan ja sen merkitys on entisestään korostunut.

Venäjä-osaamisesta ja -yhteistyöstä puhutaan muun muassa hallitusohjelmassa ja eri ministeriöiden strategioissa. Hallitusohjelman tavoitteena on vahvistaa Suomen Venäjä-politiikan koordinaatiota ja huolehtia suomalaisesta Venäjä-osaamisesta. Ulkoasiainministeriö julkaisi puolestaan huhtikuussa Venäjä-toimintaohjelman, jonka pohjalta valtionhallinnon piirissä laaditaan Suomelle oma Venäjä-strategia. Siitä huolimatta, että Venäjä-osaaminen on saanut Suomessa suuren painoarvon, on se käsitteenä hyvin abstrakti. Kysymys siitä, miksi se on ylipäättään olemassa tai mitä se todellisuudessa tarkoittaa, on nostettu esille vasta parin viime vuoden aikana. Tämän kirjoituksen tarkoituksena onkin pohtia syvällisemmin Venäjä-osaamisen ja Venäjä-osaajan käsitteitä sekä tarkastella Venäjä-osaamista kansainvälisyyden käsitteen rinnalla.¹

Venäjä-osaamisen käsite

Suomalaisten Venäjä-osaaminen² ja sen tarve on pysynyt viime vuosina ajankohtaisena puheenaiheena taloudellisella ja poliittisella kentällä tapahtuneiden muutosten myötä. Suomen ja Venäjän välinen kauppa on kasvanut 1990-luvun Venäjän talouslaman jälkeen niin, että vuonna 2008 Venäjä nousi jälleen Suomen suurimmaksi kaupapakumppaniksi sekä vienti- että tuontipuolella.

Politiikan saralla on puolestaan käyty keskustelua siitä, että Suomen tulisi ottaa aktiivisempi rooli EU:n yhteisessä Venäjä-politiikassa ja että myös suoriin henkilökohtaisiin kontakteihin Venäjän poliittisten päättäjien kanssa tulisi kiinnittää huomiota. Venäjä-osaamista on aiheen pysyvää ajankohtaisuudesta huolimatta tutkittu todella vähän. Muutamissa olemassa olevissa selvityksissä on joko keskitytty luettelemaan eri instituutioiden tai yritysten Venäjään liittyvää osaamista tai toimintoja, tai sivuttu Venäjä-osaamisen sisältöä osana varsinaista tutkimusta.³

Yhtäläillä siitä, miten Venäjä-osaamisen käsite ilmestyi kielenkäyttöömme, ei ole tutkittua tietoa. Neuvostoajana Suomessa ei puhuttu Neuvostoliitto-osaamisesta, joten voidaan päätellä, että Venäjä-osaamisen käsitettä ryhdyttiin käyttämään 1990-luvun puolivälissä, kun neuvostoajan säädelyistä kaupankäynnistä ja kanssakäymisestä siirryttiin venäläiseen markkinatalouteen ja demokratiaan.⁴ Yrityspuolella osaamistarve syntyi siitä, että suomalaiset joutuivat kilpailutilanteeseen muiden länsimaisten yritysten kanssa, jotka myös pyrkivät Venäjän vapautuneille markkinoille (Mikkola, Bloigu & Karhunen 2009, 3). Suomalaisyritysten etulyöntiaseman ajateltiin syntyvän maantieteellisestä sijainnista ja muita länsimaita vahvemmassa Venäjä-osaamisesta.

Yleisesti ottaen osaamisen käsite on ajallisesti sidoksissa 1990-luvun tietoyhteiskunta-ajatteluun, joka kulminoitui palveluiden ja tietotyön korostamiseen perinteisen teollisuuden ja tavaroiden tuotannon sijaan. Tietoyhteiskunnassa tieto, osaaminen ja teknologia nousivat keskeiseen asemaan, ja myös Suomessa ne alettiin nähdä strategisina voimavaroina, sivistyksen perustana sekä talouden kivijalkana.

Venäjä-osaamisen käsitteestä ovat aikaisemmin kirjoittaneet Arto Mustajoki selvityksessään *Yliopistojen Venäjä-yhteistyön ja Venäjä-osaamisen kehittäminen*, Simon-Erik Ollus raportissaan *Venäläinen kapitalismi ja Suomi* sekä Olli-Matti Mikkola, Katia Bloigu ja Päivi Karhunen tutkimusraportissaan *Venäjä-osaamisen luonne ja merkitys kansainvälisissä suomalaisyrityksissä*. Mustajoki (2007) on määritellyt Venäjä-osaamisen koulutusalan näkökulmasta, kun taas Ollus (2008) sekä Mikkola, Bloigu ja Karhunen (2009) ovat tarkastelleet käsitettä bisnesmaailman kannalta. Poliitiikan piirissä käsitteen sisältöä on sivunnut muun muassa Alexander Stubb (2009) pohtiessaan sitä, minkälaista Venäjä-osaamista Suomessa tarvitaan.

Mustajoki näkee (2007, 11) Venäjä-osaamisen tietovarantona, joka syntyy Venäjään maana, valtiona, yhteiskuntana, kulttuurina tai kielenä kohdistuvasta tutkimuksesta ja siihen perustuvasta koulutuksesta.⁵ Ollus (2008, 96–100) ei ole antanut Venäjä-osaamiselle varsinaista määritelmää, mutta hän selittää Venäjä-osaamisen kykynä ymmärtää ja ennakoita Venäjän kehitystä ja sen vaikutusta Suomeen. Ollus luonnehtii Venäjä-osaamisen koostuvan kahdesta komponentista: ymmärtämisestä ja aktiivisuudesta. Ymmärtäminen ei tarkoita, että Venäjä pitäisi tuntea syvällisesti, vaan että osataan suhtautua Venäjään maana muiden joukossa. Aktiivisuus merkitsee puolestaan kykyä ja uskallusta toimia Venäjän ja venäläisten kanssa, mikä on tarpeellista niin valtion johtaville virkamiehille kuin tavallisille kansalaisille. Mikkola, Bloigu ja Karhunen (2009, 2) sisällyttävät Venäjä-osaamiseen kolme elementtiä; kielitaidon, toimintaympäristön hallinnan ja liiketoiminnan operatiivisen osaamisen. Stubb (2009) on luonnehtinut Venäjä-osaamisen tarvetta seuraavasti: ”Tarvitsemme tiiviitä kontakteja itään, verkottumista, kokemusta ja venäjätaitoisia ihmisiä. En kuitenkaan kaipaa Venäjä-mystikkoja. Tarvitsemme Venäjä-osaamista, jossa Venäjää ja sen kehitystä arvioidaan myös vertailevasti ja osana nykyhetken maailmaa.”

Merkittävin ero Mustajoen ja muiden mainittujen näkökulmien välillä on se, että Musta-

joki puhuu tietovarannosta, mutta muut aktiivisuudesta, taidoista ja kyvystä toimia Venäjän ja venäläisten kanssa.⁶ Osaaminen käsitetäänkin yleisimmin aktiivisena ja dynaamisena tietämisenä, jossa opiskelulla ja kokemuksella hankittu tieto ja taito otetaan käyttöön. Näin ollen osaaminen on toimintaa, jossa tiedon sisältö ja soveltaminen yhtyvät. Osaamiseen liittyy olennaisena tiedon ja taidon soveltaminen ja suhteuttaminen sosiaaliseen ympäristöön (ks. mm. Raivola & Vuorensyrjä 1998, 23–24).⁷ Osaaminen voi kuitenkin tarkoittaa myös henkilön tai organisaation hallussa olevaa tieto- ja taitoresurssia.

Venäjä-osaamisen käsitteen määrittelyä vaikeuttaakin se, että osaamisen käsitteelle ei ole olemassa yleispätevää määritelmää, vaan sitä on luonnehdittu hyvin eri tavoin tieteenalasta ja painotuksista riippuen. Oman haasteensa osaamisen määrittelemiselle on tuonut se, että sillä on paljon läheisiä käsitteitä, kuten tieto, taito, tietotaito, kompetenssi, ammattitaito ja asiantuntemus.⁸ Lisäksi tiedosta ja osaamisesta on kirjoitettu suomeksi lähinnä englanninkielisiin tutkimuksiin ja teorioihin pohjaten, jolloin on syntynyt ongelma käsitteiden vastaavuudesta eri kielillä. Useimmiten osaamista onkin käytetty käsitteen kompetenssi (*competence*) käännösvastikkeena (Hyrkäs 2009, 24). Muun muassa Ranki (1999, 27) kuvaa osaamiseen vaikuttavia tekijöitä kompetenssin käsitteen ja sitä luonnehtivien viiden osatekijän avulla. Näihin kuuluvat tiedollinen osaaminen, taidot, kokemus, uskomukset ja arvot sekä sosiaalinen verkosto.⁹

Saadakseni vastauksen siihen, mitä Venäjä-osaaminen oikeastaan on, olen selkeyttänyt osaamisen käsitettä tarkastelemalla sitä kolmesta eri näkökulmasta. Ensimmäisessä niistä Venäjä-osaaminen nähdään resurssina tai välineenä; toisin sanoen tarkastellaan sitä, mistä Venäjä-osaamisen ajatellaan koostuvan. Osaamisen alakäsitteiksi valikoituvat tällöin muun muassa tieto, taito, tietotaito ja kompetenssi. Toiseksi huomio kiinnittyy osaamisen muodostumisen prosessiin ja laatuun; ollaan kiinnostuneita siitä, millä tavalla Venäjä-osaamista kerrytetään tai mahdollisesti mitataan. Osaamisen käsite on tällöin hyvin lähellä tiedon käsitettä ja näkemys-

1. Resurssinäkökulma	2. Prosessinäkökulma	3. Arvonäkökulma
Mitä Venäjä-osaaminen on?	Miten Venäjä-osaaminen kertyy?	Miksi Venäjä-osaamista tarvitaan?
Yksilön tai organisaation hallussa oleva tieto, taito, tietotaito, kompetenssi tai kyky toimia.	Jatkuva oppimisprosessi, johon vaikuttavat erityisesti käytännön kokemus ja vuorovaikutus sekä arvot.	Venäjä-osaamista määritellään aina subjektiivisesti omista lähtökohdista ja arvomaailmasta käsin.

Kuvio 1. Kolme näkökulmaa Venäjä-osaamisen tarkasteluun.

tä tiedosta dynaamisena, jatkuvasti uudistuvana prosessina. Kolmannessa kategoriassa kysytään, miksi Venäjä-osaamista tarvitaan. Määrävään asemaan asettuvat arvioijan oma maailmankatsomus ja ne mielikuvat, jotka sanat Venäjä ja Venäjä-osaaminen herättävät.

Tutkin vuoden 2007 aikana Venäjä-osaamista Lappeenrannan teknillisen yliopiston ja Etelä-Karjalan maakunnan välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Tutkimusaineistossani¹⁰ edellä mainitut näkökulmat nousivat hyvin esille, ja Venäjä-osaaminen nähtiin sekä tieto- ja taitoresurssina että käytännön kykyä ja toiminnan kautta kumuloituvana osaamisena. Tutkimukseen osallistuneet kuvasivat Venäjä-osaamista muun muassa seuraavasti: ”Venäjä-osaaminen tarkoittaa syvällistä kielen ja kulttuurin tuntemusta käytäessä kauppa tai tehtaessa tieteellistä yhteistyötä.” [...] ”Venäjä-osaaminen käsittää yhteistyön taidot erilaisen kulttuurin parissa sekä bisneksen teon taidon heidän reviirillään ja yhteistyönä.” (Webropol 2008.) Venäjä-osaaminen liitettiin näin ollen tiiviisti toimintatapojen ja tapakulttuurin (ennen kaikkea liiketointakulttuurin ja -ympäristön) hallitsemiseen, eikä esimerkiksi pelkkä venäjän kielen taitaminen ollut tutkimukseen osallistuneiden mielestä Venäjä-osaamista.

Venäjä-osaamisen käsite assosioitui tutkittavien mielissä myös Venäjään valtioon. Kommentit, joissa venäläisyys nähtiin uhkana Lappeenrannan teknilliselle yliopistolle ja sen

suomalaisuudelle ovatkin hyvä esimerkki siitä, miten osaamisen käsitteeseen liittyvät yksilön uskomukset ja arvot. Yliopiston Venäjä-osaamista toivottiin kehitettävän ”[...] oma itsekunioitus säilyttäen, ylpeänä omasta suomalaisuudesta/ kansalaisuudesta/ syntyperästään”. Venäjä-osaamisen taas nähtiin olevan ”[...] ison naapurin kielen ja kulttuurin tuntemusta [...] itsenäistä suomalaista mieltä”. (Webropol 2008.) Venäjä-osaamiseen yhdistettiin siis Venäjän valtion herättämät mielikuvat ja tunteet. Yhtäläilla Stubbin maininta Venäjä-mystiikasta ja Olluksen ajatus siitä, että Venäjään ei aina osata suhtautua maana muiden joukossa kertovat niin yleisestä asenneilmapiiristä kuin lausujensa maailmankatsomuksesta.

Eri alojen piirissä annetut Venäjä-osaamisen määritelmät ovat selkeä merkki siitä, että käsitteen sisältö on tilannesidonnainen ja usein hyvin subjektiivinen. Venäjä voi tarkoittaa käsitteessä eri asioita: valtiota, kieltä, ihmisiä, toimintaympäristöä jne. Mikkolan, Bloigun ja Karhusen tutkimuksessa venäjän kielen merkitys osana Venäjä-osaamista oli korostunut, mikä johtuu epäilemättä siitä, että tutkimus oli tehty yrityksille, joilla oli Venäjän kauppa tai toimintoja Venäjällä ja jotka olivat käytännössä havainneet kielitaidon tarpeellisuuden.¹¹ Omaan tutkimukseeni osallistuneista puolestaan vain pieni osa oli mukana Venäjä-yhteistyössä tai piti itseään Venäjä-osaajana, jolloin Venäjä-osaamista määriteltiin lähinnä mielikuvien pohjalta. Näin ollen esimerkiksi kulttuurierot Suomen ja Venäjän välillä nousivat esille vastauksissa kielitaitoa vahvemmin.

Venäjä-osaaminen ja kansainvälisyys

Venäjä-osaamista voidaan siis tarkastella osaamisen käsitteen kautta, jolloin huomio kiinnittyi tietosisältöihin ja tiedon soveltamiseen. Venäjä-osaaminen eroaa kuitenkin osaamisen käsitteestä siinä mielessä, että se sisältää kansainvälisen ulottuvuuden; siinä osaaminen yhdistetään toiseen valtioon. Kansainvälisyys, kuten osaaminenkin, on moniulotteinen käsite, mutta yksinkertaisimmillaan se voidaan määritellä toiminnaksi tai suhteeksi, johon osallis-

tuu vähintään kaksi eri kansalaisuutta edustavaa osapuolta. Toiminnasta tekee kansainvälistä vuorovaikutus vieraiden kulttuurien ja valtioiden kanssa. (Penninkilampi 2001, 19–20.)

Venäjä-osaaminen, jonka puitteissa ollaan tekemisissä Venäjän ja venäläisten kanssa, voidaan näin ollen lukea kansainvälistymiseksi. Omassa tutkimuksessani kyseinen katsontakanta tuli hyvin esille, mistä kertovat muun muassa seuraavat kommentit: ”Jos on vaan tällanen Reijo Perussuomalainen, et ei oo mitään muuta osaamista. Heti kun menee hankkimaan sitä Venäjä-osaamista, niin se on kansainvälistymistä” (Bergman 2008). ”En osaa enkä halua määritellä erityistä Venäjä-osaamista. Itäisen naapurimaan kanssa toimiessa tarvitaan kansainvälistä osaamista yleisesti, en erittele kv-osaamista maittain” (Webropol 2008).

Kaikille Venäjä-osaamisen ja kansainvälisyyden käsitteiden sisäkkäisyys ei kuitenkaan ole itsestään selvää. Onkin tarpeen pohtia tarkemmin, miksi Venäjä-osaamista ylipäätään tarvitaan, toisin sanoen miksi samanlaista erikoisosaamisen tarpeesta kertovaa käsitettä ei ole käytössä useampiin muihin maihin tai maaosiin yhdistettynä.¹² Tutkimuksessani merkittävimmäksi Venäjä-osaamista ja kansainvälistymistä erottavaksi piirteeksi nousi se, että kansainvälistyminen miellettiin suuntautumiseksi länteen ja Venäjä-osaaminen perinteisestä kansainvälistymisestä erilliseksi ilmiöksi: ”Kyllähän suomalaisten kansainvälisyys on lähinnä Eurooppaan ja Amerikkaan menemistä” (Arola 2008). Kansainvälistyminen yhdistettiin näin ollen lännessä tarvittavaan kielitaitoon tai muuhun osaamiseen, mutta Venäjällä tai venäläisten kanssa toimittaessa oletettiin tarvittavan toisenlaisia taitoja. Venäjä-osaamisen tarvetta perusteltiin useimmiten kulttuurieroilla Suomen ja Venäjän välillä: ”Mielestäni venäläisten kanssa toimiessa, varsinkin jos toimitaan Venäjällä, tarvitaan erityistä Venäjä-osaamista. Heidän kulttuuripohjansa eroaa kuitenkin voimakkaasti omastamme” (Webropol 2008).

Venäjä-osaamisen ja kansainvälisyyden käsitteiden välinen jännite näkyi tutkimuksessani parhaiten, kun puhuttiin Venäjä-osaamisen

kehittämisen kynnyskysymyksistä Lappeenrannan teknillisessä yliopistossa. Aivan aluksi yliopiston vahva Venäjä-suuntautuminen aiheutti tutkimukseen osallistuneiden keskuudessa huolta tieteellisen vapauden kapenemisesta, toisin sanoen siitä, että korkeatasoisen tieteellisen tutkimuksen nimissä tehtävää kansainvälistymistä rajataan: ”Tuloksilla pitää pystyä kilpailemaan kansainvälisesti. Eli tehdä kansainvälisen tason tutkimustyötä ja silloinhan se ei ole mikään venäläinen foorumi” (Sandström 2008). Toiseksi Venäjää pidettiin yliopiston profiloitumisen kannalta merkittävänä maana, mutta liiallinen painottuminen Venäjä-yhteistyöhön ja -osaamiseen luettiin riskiksi yliopiston julkisuuskuvulle.

Venäjä-osaaminen voidaan nähdä myös välieneenä, jonka avulla kansainvälistytään. Venäjän rajalla sijaitsevassa Etelä-Karjalassa tällainen ajattelutapa käy hyvin esille maakunnan alueella laadituista strategioista; maakuntasuunnitelman tavoitteena on, että Etelä-Karjalaan muodostuu pitkällä tähtäimellä merkittävä kansainvälinen Venäjään liittyvän tutkimuksen ja koulutuksen keskus (Etelä-Karjalan maakuntasuunnitelma 2030). Maakuntaa halutaan markkinoida porttina itään, ja Venäjä-osaamisesta pyritään kehittämään myyntituote, joka kiinnostaa kansainvälisillä markkinoilla toimivia yrityksiä (Lappeenrannan elinkeino-, osaamis- ja kansainvälisyysstrategia 2004–2010).

Venäjä-osaaja

Venäjä-osaajuudesta puhuttaessa törmätään väistämättä kysymykseen siitä, voiko Venäjä-osaaminen olla ammatti. Viimeaikaisessa julkisessa keskustelussa Venäjä-osaajuus on mielletty toisaalta muuta ammattitaitoa tukevaksi erityistaidoksi ja toisaalta se on rinnastettu ammatettiin; Venäjä-osaajia ajatellaan palkattavan yrityksiin, valtion tehtäviin, aluekehitystyöhön. Ehkä kaikkein useimmiten keskustelua on käyty Suomen venäjänkielisistä maahanmuuttajista ja heidän rekrytoimisestaan yritysten ja instituutioiden Venäjä-osaajiksi. Esimerkiksi hiljattain julkaistussa ”Venäjänkielisenä Suomessa 2008”-raportissa todettiin, että venäjänkielisten kie-

lellinen, kulttuurinen ja ammatillinen osaaminen on merkittävä voimavara Suomelle. (Tanttu 2008.) Mikkolan, Bloigun ja Karhusen (2009, 2, 35, 51) mukaan Venäjä-osaamisen tarve yritysmaailmassa on muuttunut 1950–80-lukujen clearing-kaupan ajoista. Tuolloin Venäjä-osaajat olivat koulutustaustaltaan filologeja eivätkä kaupallisen koulutuksen saaneita henkilöitä.¹³ Tänä päivänä yritykset palkkaavat heidän mukaansa palvelukseensa mieluummin kielitaidottoman erityisosaajan, kuin kielitaitoisen henkilön, joka ei tunne ammattialaa. Huomioarvoista tutkimuksessa oli, että kaikki haastateltavat olivat jollakin tasolla erottelleet oman alan substanssiosaamisensa Venäjä-osaamisesta. Voidaankin päätellä, että työmarkkinoilla Venäjä-osaaminen on hyvin harvoille ammatti. Useimmiten se on erikoistaito, jota yhdistetään oman alan muuhun osaamiseen.

Tähän viittasivat myös omaan tutkimukseeni osallistuneet Lappeenrannan teknillisen yliopiston (LUT) henkilökunnan edustajat, jotka ovat aktiivisia Venäjä-yhteistyössä ja usein edustavat yliopiston Venäjä-osaamista. He pohtivat, mikä oikeastaan on se entiteetti Venäjä, joka pitää osata, eivätkä mieltäneet itseään varauksettomasti Venäjä-osaajiksi: ”Mä kutsuisin itseäni venäjän kielen osaajaksi. Venäjä-osaaminen, niin se on aika kumma sana [...] Eihän se oikeesti mitään tarkoita, et jos ollaan täsmällisiä. Kieltä mä osaan” (Minkkinen 2008). ”Minä osaan venäjän kieltä, mutta en minä nyt täydellisesti osaa [...] Mie oon ehkä vähän vaativa. Sen takia en sanoisi itse, että olen Venäjä-osaaja [...] Omasta mielestäni minä vain teen työtä ja se liittyy siihen meidän Venäjä-ohjelmaan, ja onko se sitten Venäjä-osaaminen, ehkä se jollakin tasolla on. Mut se on hyvin realistista ja hyvin konkreettista” (Vauterin 2008). Venäjä-toimijat myönsivät tulevasa luokitelluiksi Venäjä-osaajiksi muiden taholta ja uskoivat olevansa enemmän Venäjä-osaajia kuin yliopiston muissa tehtävissä työskentelevät henkilöt.

Samalla tavalla kun puhutaan yksilöistä Venäjä-osaajina, voidaan puhua instituutioiden Venäjä-osaajuudesta. Tutkimuksessani mielenkiinnon kohteeksi nousi LUT:n Venäjä-osaajuuden

määritelmä. Yliopiston aikaisemmassa strategiassa (Strategia 2010) Venäjä-osaaminen oli nostettu energian ja talouden, metsä- ja metalliklusterin sekä informaatio- ja kommunikaatioteknologian rinnalla yhdeksi painopistealueeksi, jolloin mielikuvat yliopiston Venäjä-osaamisesta yhdistyivät helposti pelkästään Venäjästä tehtävään tutkimukseen tai väitöskirjoihin, Venäjään liittyvään opetukseen ja Venäjä-professuureihin. Yliopiston henkilökunnan keskuudessa vanha strategia aiheutti hämmennystä: ”[...] me teknillisenä yliopistona sanotaan olevamme Venäjä-osaaja, niin siinä on vähän sellaista ristiriitaa, koska mun mielestä Venäjä-osaaminen tarkoittais myös [...] kulttuurin ymmärtämistä, tietysti kielen osaamista ja tavallaan että pystyis [...] kouluttamaan sillä saralla ihmisiä” (Arola 2008). Yliopiston uudessa vuoteen 2013 ulottuvassa strategiassa ongelmakohtaan oli puututtu, ja nyt puhutaan Venäjä-osaamisen kehittämisestä yliopiston strategisilla osaamisalueilla (Strategia 2013).

Keskusteluun Venäjä-osaajuudesta on liittynyt myös selkeä kansallinen diskurssi, jota on värittänyt huoli siitä, että Suomen ja suomalaisten Venäjä-osaaminen on itse asiassa ”pelkkä kupla”. Tätä on perusteltu ennen kaikkea sillä, että suomalaisten venäjän kielen osaaminen on heikoissa kantimissa. Suomen Venäjä-tutkimuksen tasoa ruotinnut *Helsingin Sanomissa* syyskuussa 2008 ilmestynyt artikkeli ”Karhuryhmä” sai aikaan vilkasta viestinvaihtoa Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutin sähköpostilistalla. Artikkelissa pohdittiin suomalaisen Venäjä-tutkimuksen tasoa ja todettiin muun muassa, että suurin osa suomalaisesta Venäjä-tietämyksestä on yliopistojen ulkopuolella ja että Venäjä-tutkimus herättää yhä poliittisia intohimoja (Konttinen 2008). Aleksanteri-listan keskustelijat esittivät teräviä kommentteja siitä kahdeksan Venäjä-tutkijan joukosta, joka artikkelissa edusti suomalaista Venäjä-tutkimusta. Puheenvuoroissa harmiteltiin sitä, että ryhmä oli rajattu hyvin kapea-alaiseksi ja maskuliiniseksi, eikä se edustanut koko Suomen akateemisen Venäjä-osaamisen kirjoa. Artikkelin ja sitä seurannut palaute ovat omiaan osoittamaan, miten haasta-

vaa Venäjä-osaamisen määrittely ja mittaaminen ovat.

Lopuksi

Venäjä-osaamisen tarpeesta Suomessa on varmasti turha lähteä kiistelemään. Yksin käsitteen olemassaolo kertoo Venäjän erityisasemasta Suomessa ja osaamisen lisätarpeesta. Venäjä-osaamisen tarkempi määrittely on kuitenkin tarpeen erityisesti alueilla ja instituutioissa, joissa se on nostettu painopistealaksi. Tämä johtuu siitä, että niin Venäjä-osaamisen kuin Venäjä-osaajan käsitteet ovat hyvin tilannesidonnaisia ja niiden sisältö vaihtelee sen mukaan, mitä Venäjällä (tai venäjällä) kulloinkin tarkoitetaan ja mihin osaamisen tasoa verrataan. Lisäksi Venäjä-osaamista määrittävät usein Venäjään valtiona liitettävät mielikuvat, joilla voi olla hyvin voimakas vaikutus Venäjä-osaamista kehitettäessä tai tuettaessa. Venäjän länsimaistuksessa ja kansainvälistyessä nähtäväksi jää aika, jolloin Venäjä-osaaminen sulautuu luonnolliseksi osaksi kansainvälisiä taitoja ja käsite häviää kielenkäytöstämme.

Lähteet

- Aluekehitysalan sanasto. 30.3.2009. [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/642951652C173123C2256CD90048A507/\\$file/Aluekehityssanasto.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/642951652C173123C2256CD90048A507/$file/Aluekehityssanasto.pdf)
- Arola, Salme (LUT:n viestintäpäällikkö) (2008), Haastattelu 18.8. Haastattelija Virpi Kaisto.
- Bergman, Jukka Pekka (LUT:n Pohjoisen ulottuvuuden tutkimuskeskuksen johtaja) (2008), Haastattelu 29.5. Haastattelija Virpi Kaisto.
- Etelä-Karjalan maakuntasuunnitelma 2030 (2003). Etelä-Karjalan liitto.
- Grönros, Eija-Riitta (2008), Sähköpostitiedonanto Virpi Kaistolle 29.4.
- Hyrkäs, Elina (2009), *Osaamisen johtaminen Suomen kunnissa*. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto.
- Konttinen, Jussi (2008), Karhuryhmä. *Helsingin Sanomat* 21.9.
- Kudasheva, Irina & Kudashev, Igor (2008), EU-Russia Project Cooperation Glossary. 30.3.2009. <http://www.projectglossary.eu>
- Kuhlman-Keskinen, Reija & Hännikäinen, Päivi (2003), Akateemiset maahanmuuttajat. Kaakkois-Suomen Venäjä-osaamisen ressurssiksi -hankkeen selvitysohjelman raportti 2003. 30.3.2009. <http://hykotka.helsinki.fi/pdf-word/Akateemiset%20maahanmuuttajat.pdf>
- Lappeenrannan elinkeino-, osaamis- ja kansainvälistymisstrategia 2004–2010. 24.2.2009. <http://www.lappeenranta.fi/strategiat>

- Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Strategia 2010.
- Mikkola, Olli-Matti & Bloigu, Katia & Karhunen, Päivi (2009), *Venäjä-osaamisen luonne ja merkitys kansainvälisissä suomalaisyrityksissä*. Helsinki: Helsingin kauppa- ja kauppakorkeakoulu.
- Minkkinen, Sirpa (LUT:n Koulutus- ja kehittämiskeskukseen suunnittelija) (2008), Keskustelutilaisuus Lappeenrannan kaupungintalolla 13.10.
- MOT Kielitoimiston sanakirja 1.0.
- Mustajoki, Arto (2007), Yliopistojen Venäjä-yhteistyön ja Venäjä-osaamisen kehittäminen. 4.12.2008. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/tr11.pdf?lang=fi>
- Niiniluoto, Ilkka (1996). *Informaatio, tieto ja yhteiskunta. Filosofinen käsitteanalyysi*. Helsinki: Valtion painatuskeskus ja Valtionhallinnon kehittämiskeskus.
- Ollus, Simon-Erik (2008), *Venäläinen kapitalismi ja Suomi*. Helsinki: EVA.
- Penninkilampi, Varpu (2001), *Kansainvälistyykö Oulun yliopisto vai kansainvälistetäänkö sitä? Tiedeyhteisön mielikuvat ja myytit*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Raivola, Reijo & Vuorensyrjä, Matti (1998), *Osaaminen tietoyhteiskunnassa*. Helsinki: Hakapaino.
- Ranki, Anneli (1999), *Vastaako henkilöstön osaaminen yrityksen tarpeita?* Helsinki: Kauppa- ja kauppakaari Oy.
- Sandström, Jaana (LUT:n kauppatieteellisen tiedekunnan professori) (2008), Keskustelutilaisuus Lappeenrannan teknillisellä yliopistolla 7.5.
- Stubb, Alexander (2009), *Venäjä-politiikka*. 6.3.2009. <http://www.alexstubb.com/fi/work/130/>
- Strategia 2013. Itsenäisenä yhdessä. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. 2.4.2009. http://intra.lut.fi/C15/Strategiat/Document%20Library/LUT_Strategia_FIN_screen.pdf
- Sveiby, Karl Erik (1997), *The New Organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledge-based Assets*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers.
- Sveiby, Karl E. (1999), The Tacit and Explicit Nature of Knowledge. Tacit Knowledge. *The Knowledge Management Yearbook 1999–2000*. James W. Cortada & John A. Woods. Boston: Butterworth-Heinemann, 18–27.
- Tanttu, Ekaterina (2008), Selvitys vähemmistövaltuutetuille. Venäjänkielisenä Suomessa 2008. 30.3.2009. [http://www.ofm.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/ven%C3%A4l%C3%A4istutkimus_netiversio/\\$file/ven%C3%A4l%C3%A4istutkimus_netiversio.pdf](http://www.ofm.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/ven%C3%A4l%C3%A4istutkimus_netiversio/$file/ven%C3%A4l%C3%A4istutkimus_netiversio.pdf)
- Vauterin, Julia (LUT:n teknillisen tiedekunnan LUT Energian projektipäällikkö) (2008), Haastattelu 19.5. Haastattelija Virpi Kaisto.
- Webropol (2008), Webropol-kysely Lappeenrannan teknillisen yliopiston henkilökunnalle, toukokuu 2008.

Viitteet

- 1 Kirjoitus perustuu Etelä-Karjala-instituutin *Yliopisto ja maakunta* -julkaisussa ilmestyneeseen artikkeliini "Houkutteleva mutta vaikea Venäjä", jossa tutkin Venäjä-osaamista Lappeenrannan teknillisen yliopiston (LUT) ja Etelä-Karjalan maakunnan välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Kaisto, Virpi ym. (2009), *Yliopisto ja maakunta*. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

Etelä-Karjala-instituutti.

2 Venäjä-osaamisen kirjoitusasu perustuu Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suositukseen. Siinä Venäjä-osaamista neuvotaan käyttämään venäjäosaamisen sijaan siksi, että ilmaus ei rinnasta ruotsinlaiva-tyyppisiin tapuksiin, joissa erisnimi on jo haalistunut kuvaamaan "tyyppiä" enemmän kuin itse valtiota. (Grönros 2008.)

3 Koko valtakunnan tasolla Venäjä-osaamista on koottu yksiin kansiin pääosin hallinnon ja koulutuksen osalta. Ks. mm. *Knowledge is Knowing How. Finnish Expertise in the Russian Federation* (1997). Toim. Koski, Hannu. Helsinki: Edita; Mustajoki, Arto (2007), *Yliopistojen Venäjä-yhteistyön ja Venäjä-osaamisen kehittäminen*. 24.2.2009. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/tr11.pdf?lang=fi>; *Suomen Venäjä-osaaminen. Tietoja hallinnon, tutkimuksen ja koulutuksen Venäjä-osaajista* (1996). Toim. Moitus, Sirpa & Tuomikoski, Paula. Helsinki: Edita.

4 Venäjä-osaamisen ohella Suomessa puhutaan jonkin verran itäosaamisesta, joka viittaa selkeästi jo neuvostoai- kana käytössä olleeseen idänkaupan käsitteeseen.

5 Mustajoki (2007, 19–20) oli erottanut selvityksessään Venäjä-osaamisen Venäjä-yhteistyöstä, jolla hän tarkoitti millä tahansa koulutus- tai tutkimusosalalla tapahtuvaa systemaattista kanssakäymistä venäläisten osapuolten kanssa. Tämän jaottelun hän oli tehnyt selkeyttäkseen yliopistoissa tarvittavaa Venäjä-osaamista: Venäjä kun voi toimia sekä varsinaisena tutkimuskohteena että yhteistyöpartnerina substanssialalla, jolloin itse Venäjä-osaamisen tarve voi olla hyvin minimaalista. Itse pidän Mustajoen jaottelua tarpeellisenä, mutta korostan Venäjä-osaamisen ja Venäjä-yhteistyön välistä vuoropuhelua. Vaikka Venäjä-yhteistyö ei vaatisi varsinaista Venäjä-osaamista, kerryttää se sitä väistämättä.

6 Venäjä-osaamisen käännösversiona ei myöskään puhuta pelkästä tiedosta. EU:n ja Venäjän hankkeiden yhteistyön sanastossa (Kudasheva & Kudashev 2008) käsite on käännetty englanniksi muotoon "Russia expertise" tai "expertise on Russia" ja venäjäksi muotoon "kompetentnost v voprosah, svjazannyh s Rossiiei". Ruotsiksi käännettynä Venäjä-osaaminen on saanut muodon "kunskap om Ryssland" (Aluekehitysalan sanasto).

7 Raivolana & Vuorensyrjän tapa kuvata osaamista pohjautuu selkeästi Michael Polanyiin tiedon käsitteen määritelmiin. Polanyi on todennut, että tieto (*knowledge*) itse asiassa pitää sisällään sekä staattista tietoa että dynaamista tietämistä (*knowing*). Tiedon käsite nojaa hänen mukaansa kolmeen pääteesiin, joista ensimmäinen on, että ihmisen todellisia havaintoja ei voi selittää tietyn kaavan tai sääntöjen mukaan. Toiseksi tieto on hänen mukaansa yhtä aikaa julkista ja yksityistä, ja koska se on aina ihmisen käsittelemää, se pitää sisällään myös tunteita. Kolmanneksi tieto, joka piilee ja on löydettävissä näkyvän tiedon alta on olennaista; kaikki tieto on joko niin kutsuttua hiljaista tietoa tai pohjautuu hiljaiseen tietoon. Lisäksi tieto on Polanyiin mukaan aina sosiaalista, sillä sosiaalisessa kanssakäymisessä kartutettu tieto sekoittuu yksilön todellisuuden kokemuksiin. (Sveiby 1999, 19.)

8 Kielitoimiston sanakirjan mukaan osaaminen on taitotietoa, know-how:ta (MOT). Niiniluoto (1996, 22) erottaa kuitenkin tietotaidon ja osaamisen toisistaan sillä perusteella, että vaikka henkilöllä on hallussaan tietotaitoa, ei hänellä välttämättä ole osaamista käyttää sitä. Esimerkkinä hän käyttää taitoluiistelua, jossa pelkkä tekniikan hallinta ei riitä käytännön toteutukseen (esim.

kolmoiskärkisilmukan tekemiseen). Ammattitaidoksi taito ja osaaminen muuttuvat hänen mukaansa sitten, kun niistä tulee harjoittajansa elinkeino.

9 Rangin jaottelu on Karl Erik Sveibyn luoma. Sveiby (1997, 35) pitää kompetenssia käsitteenä, joka parhaiten kuvaa tiedon dynaamista, alati muuttuvaa luonnetta.

10 Yliopisto ja maakunta -hankkeen tutkimusaineisto koostui (1) olemassa olevista strategiapapereista, asiakirjoista sekä printtimedian teksteistä, joissa käsitellään Lappeenrannan teknillistä yliopistoa ja Etelä-Karjalan maakuntaa sekä niiden välisiä suhteita. Toisen, tutkimusta varten kerätyn aineistokokonaisuuden (2) muodostivat ryhmä- ja yksilöhaastattelut sekä hankkeen aikana tehdyt kyselyt. Hankkeen aikana järjestettiin kolme ryhmähaastattelua: yksi yliopiston edustajille, yksi maakunnan edustajille ja yksi maakunnan Venäjä-osaajille. Ryhmähaastatteluihin osallistui kaiken kaikkiaan 36 ja yksilöhaastatteluihin 10 henkilöä. Suurin tutkimusta varten suoritettu kysely oli toukokuun 2008 lopulla koko yliopiston henkilökunnalle lähetetty sekä suomeksi että englanniksi laadittu webropol-kysely, johon vastasi 9.6.2008 mennessä yhteensä 199 Lappeenrannan teknillisellä yliopistolla työskentelevää henkilöä. Tutkimusaineisto löytyy arkistoituna Etelä-Karjala-instituutista.

11 Myös Kuhlman-Keskinen ja Hännikäinen (2003) ovat päätyneet samaan tutkimustulokseen raportissaan Akateemiset maahanmuuttajat Kaakkois-Suomen Venäjä-osaamisen resurssiksi (Helsingin yliopisto). Yrityskyselyissä Venäjä-osaamisen tärkeimmäksi osa-alueeksi oli nostettu kielitaito ja vasta sen jälkeen myynti- ja markkinointitaidot sekä venäläisen liiketoimintakulttuurin tuntemus.

12 Venäjä-osaamisen ohella on viime vuosina alettu käyttää termiä Kiina-osaaminen.

13 Tutkimuksessa todetaan, että clearing-kaupan puitteissa suomalaisilla ja neuvostoliittolaisilla yrityksillä ei juuri ollut suoria kontakteja, vaan kauppaa tehtiin ministeriötasolla ja yhteistyö oli hyvin muodollista. Neuvottelut käytiin tulkkien avustuksella ja heidän roolinsa kauppoja tehtäessä oli suuri. Tästä johtuen Venäjä-osaaminen oli clearing-kaupan aikoihin kirjoittajien mukaan lähinnä venäjän kielen osaamista. Toisaalta voidaan ajatella, että Venäjä-osaaminen oli clearing-kaupan aikoihin samalla tavalla kielen, kulttuurin ja toimintaympäristön osaamista kuin tänä päivänä, sillä yhteistyötä tehtiin ja kanssakäymistä harjoitettiin käytännön tasolla myös tuolloin. Muodollinen kanssakäyminen ja virallisen kaavan mukaan harjoitettava yhteistyö nimenomaan vaati tiettyä osaamista, ei vain kielen osaamista. Lisäksi clearing-kauppa kartutti siinä mukana olleiden "Venäjä-osaamista", ja suomalaiset yritykset palkkasivat clearing-kauppaa käyneitä henkilöitä palvelukseensa kahdenvälisen kaupan päätyttyä.

Kirjoittaja työskentelee tutkijana Lappeenrannan teknillisen yliopiston Etelä-Karjala-instituutissa.